

Renata Martinec*

Doživljaj slike tijela u kulturno-povijesnom i umjetničkom kontekstu

SAŽETAK

Doživljaj slike tijela predstavlja važnu komponentu doživljaja sebe, a obuhvaća percepciju i vrednovanje vlastitih tjelesnih funkcionalnih, simboličkih i manifestnih karakteristika, predstavlja značajni aspekt cjelokupnog osobnog iskustva. Na definiranje doživljaja slike tijela utječu brojni čimbenici kao što su osobno iskustvo, kultura, vjera, tradicija, uža socijalna sredina, masmediji i dr. Standardi koji prevladavaju u određenoj socijalnoj zajednici također se manifestiraju i u okviru umjetničkih napora u kojima prezentacija ljudske figure predstavlja odraz sveukupne misli jedne kulture i povijesnog perioda. Tako nam upravo i analiza umjetničkih pristupa u prikazivanju ljudskog tijela može ukazati na prevladavajuće estetske i vrijednosne standarde pojedinog razdoblja. Interdisciplinarno razmatranje doživljaja slike tijela, ne samo u psihološkom već i širem kontekstu, postaje sve značajnije jer zadire u doživljaj i vrednovanje sveukupne egzistencije, pa tako negativno obilježeno naše fizičko postojanje može izazvati posljedice i na planu emocionalnog i socijalnog funkcioniranja. Takav je trend naročito prisutan u današnje vrijeme, kada imperativ definiranog i poželjnog tijela s pripadajućim karakternim osobinama može dovesti do niza problema u prihvatanju vlastite osobnosti. U tom smislu, usprkos nezaobilaznom utjecaju kulture i društva, trebalo bi poticati stvaranje „osobnog idealnog standarda“, čime bi se podržali vlastiti vrijednosni kriteriji, te emocionalna stanja prihvatanja, ugone i zadovoljstva kao temeljne vrijednosti ljudske egzistencije.

Ključne riječi: slika tijela, kulturno-povijesni kontekst, umjetnost, doživljaj sebe

* Adresa za korespondenciju: Renata Martinec, Odsjek za motoričke poremećaje, kronične bolesti i art-terapije, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilišta u Zagrebu, Borongajska cesta 83f, 10000 Zagreb, E-mail: renata.martinec@zg.t-com.hr

Uvod

Doživljaj slike tijela predstavlja jednu od značajnih dimenzija cjelokupnog doživljaja sebe, a odnosi se na skup predodžbi, fantazija, emocija, stavova i značenja vezanih uz dijelove tijela i tijelo u cjelini. Fenomenološka i operativna analiza doživljaja slike tijela u svojoj osnovi primarno zahtijeva razumijevanje i razlučivanje različitih razina tjelesne reprezentacije koje, obuhvaćajući kontinuum od *vizualnog, funkcionalnog* do *simboličkog*, čine jedinstvenu cjelinu navedenog fenomena. Bazičnu razinu predstavlja tjelesna shema, u području neurološkog funkcioniranja, kao organska reprezentacija tijela u mozgu. Takav početni koncept tjelesne reprezentacije nadograđuje se uključivanjem *fiziološkog, emocionalnog, imaginativnog, libidinalnog, sociokulturnog i vrijednosnog* aspekta, stvarajući istovremeno objekt i subjekt vlastite percepcije (Martinec, 2008). Stoga je fenomen ljudskog tijela razmatran u okviru različitih znanstvenih disciplina, ali i u kontekstu *kulture, vjere ili tradicije* - kao odraz određenog vrijednosnog sustava (Fallon, 1990), ili u nekim filozofskim školama kao *mjera jedinstva ljepote, morala i transcendencije* (Wicks, 1999).

U pokušaju razumijevanja različitih aspekata fenomena slike tijela Prstačić (2002, 121) navodi: „...U suvremenim istraživanjima fenomen tijela je razmatran kao fizička, materijalna, energetska i duhovna realnost, ali i sama tjelesnost percipirana u odnosu prema nekom idealitetu uobličenom u svijesti pojedinca. Izvorna veza pojedinca i svijeta višestruko se očituje u iskustvu i doživljavanjima vlastitog i tuđeg tijela. Tako je kroz jedan transpovijesni i transkulturni pristup moguće otkrivanje i razumijevanje nekih aspekata u razvoju hijerarhijskih odnosa u antropološkim strukturama imaginacije i tjelesnosti u čovjeka.“

Doživljaj slike tijela u povijesno-kulturnom i umjetničkom kontekstu

Doživljaj slike tijela, odnosno različitih dimenzija tjelesnog iskustva, također se može razmatrati i u estetskom, simboličkom, odnosno umjetničkom kontekstu. Naime, fascinacija ljudskim tijelom i tjelesnim doživljajem bila je prisutna tijekom različitih povijesno-kulturnih razdoblja, u djelima brojnih autora, a *figura ljudskog tijela* predstavlja jedan od najčešćih motiva u gotovo svim umjetničkim pravcima (Semenzato, 1991).

Upravo nam transkulturni pregled i analiza različitih figurativnih prikaza ljudskog tijela može pokazati koje su funkcionalne, estetske, rodne i moralne vrednote bile poželjne u određenim civilizacijskim periodima. Jer, kako navodi Whyte (prema

Freedman, 1988) *biologija nije sudbina*, ali je ipak prirodna stvarnost koja se ugrađuje u logiku svakog socijalnog sustava i svaku kulturnu ideologiju.

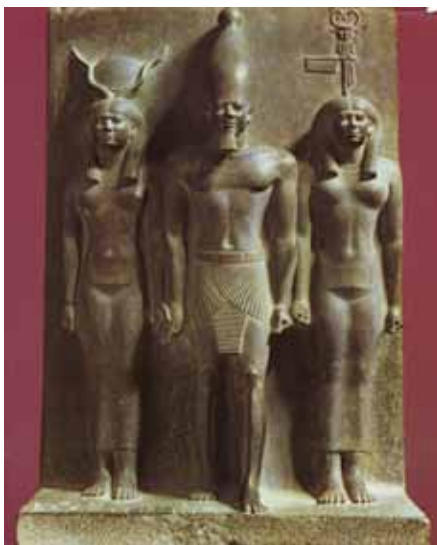
Estetski i funkcionalni tjelesni standard u pojedinim kulturama varijabilna je kategorija u kojoj je, u svojoj mnogostrukosti, ipak zajednička tendencija odražavanja spolne i rodne uloge s pripadajućim biološkim, socijalnim i simboličkim karakteristikama. Ta namjera u određenim je razdobljima bila prenaplašavana, dok je u nekim drugim društvenim kontekstima bila maskirana, implicitna i stilizirana.

Tako, primjerice, kameni ženski likovi (slika 1) izrađeni u paleolitiku u različitim dijelovima Europe, bez lica i s izraženim oblinama i sekundarnim spolnim karakteristikama, mogu potkrijepiti tezu da je tijelo, u prilično surovim uvjetima, s pripadajućim karakteristikama plodnosti, obilja i reprodukcije, predstavljalo važan medij opstanka i preživljavanja.

Moguće je pretpostaviti da je u prethistoriji prevladavala biološka komponenta u validaciji tjelesnih karakteristika, suprotno tendencijama u starim civilizacijama (Mezopotamija, Egipat, Kina i dr.), gdje nalazimo početak preslikavanje društvenih i umjetničkih vrednota u koncipiranju tjelesnog ideala. Tako je na primjer, u starom Egiptu (slika 2) poželjni tjelesni standard usklađen s tadašnjim svjetonazorom koji se temeljio na savršenstvu, pravilnosti, skladnosti i bezvremenosti.

Slika 1: Venera iz Willendorfa, oko 25.000 – 20.000 pr. n. e. Willendorf, Austrija

Slika 2: Faraon Mikerin između božice Hathor i božice pokrajine Diospolis Parva, Dolinski bram uz faraonovu piramidu, IV. dinastija, 2.500 god. pr. n. e.

Iz toga proizlazi umjetnička i estetska težnja prema, kako navodi Semenzato (1991): „...suptilnoj eleganciji kojoj je tuđ svaki osjećaj umora, boli, nepredviđenog, i koja je odraz vrednota sigurnosti i sretna politički ustaljena života”.

Kao suprotnost primjeni precizno određenih estetskih pravila koja proizlaze iz socijalnog konteksta u staroj Grčkoj i starom Rimu, javlja se pokušaj implementiranja prirodnih elemenata simetrije i proporcije u poželjni estetski standard (slika 3). To je vrijedilo i u području *anatomije ljudskog tijela i ideala tjelesne ljepote*. Naime antički koncept ljepote ljudskog tijela razvijan je sustavno, na samo kroz umjetnosti, već i u okviru filozofije i matematike.

Na temelju spoznaja iz prirodnih zakonitosti harmonije, sklada i pravilnosti, uvodi se proporcionalni standard *zlatni rez* koji predstavlja kompozicijski zakon u kojem se manji dio prema većem odnosi kao veći dio prema ukupnom u odnosu 1:1.618. Pokušaji uočavanja i razmatranja *zlatnog reza*, odnosno božanske proporcije, pojavljuju se u različitim umjetničkim pravcima u kojima se naglašava i teorijsko-znanstveni aspekt poput geometrije, perspektive i anatomije.

Za razliku od slavljenja tjelesne manifestacije kao odraza božanske supstancije, u srednjem vijeku prikazivanje tijela stilizirano je u skladu s pokušajem degradacije osjetilnosti i tjelesnog zadovoljstva.

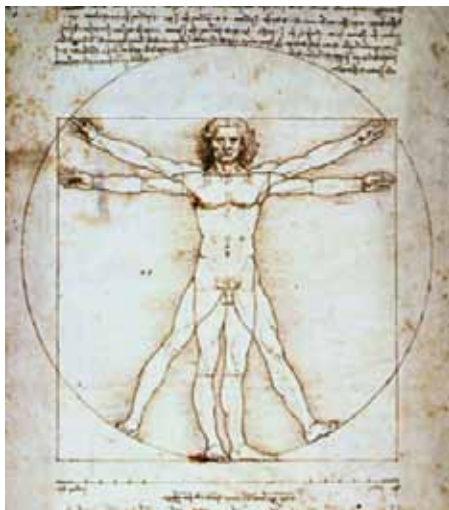
Na detalju slike 4, *Adam i Eva* iz 9. stoljeća, vidljiv je nerealističan prikaz fizičkih i spolnih karakteristika u namjeri naglašavanja moralne i duhovne poruke.

Slika 3: Afrodita s Knidosa, Praksiteles, oko 350 god. pr. n. e.

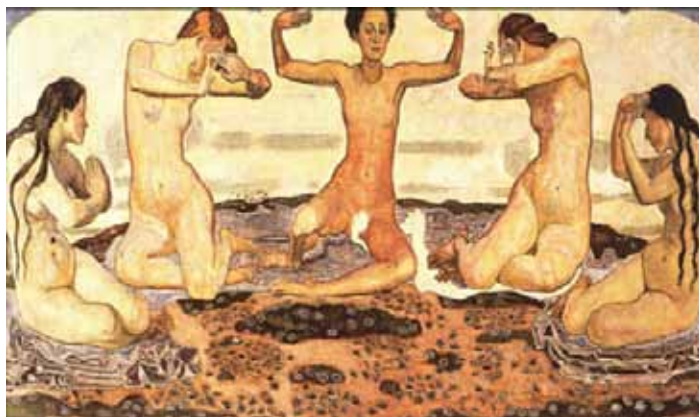
Slika 4: Adam i Eva, Bookpaintry, C., 840. god.

Slika 5: Vitruvijev čovjek, da Vinci, L., 1490. god.

Slika 6: Bat-Šeba s pismom kralja Davida (detalj), Rembrandt, van R., 1654. god.

Slika 7: Dan prvi, Hodler, E., 1900. god.

U periodu renesanse ponovno je ožvijen antički ideal koji uključuje preslikavanje prirodne simetrije, proporcije i harmonije, što je bilo u skladu s doživljajem čovjekove egzistencije u njegovoj sveukupnosti (slika 5).

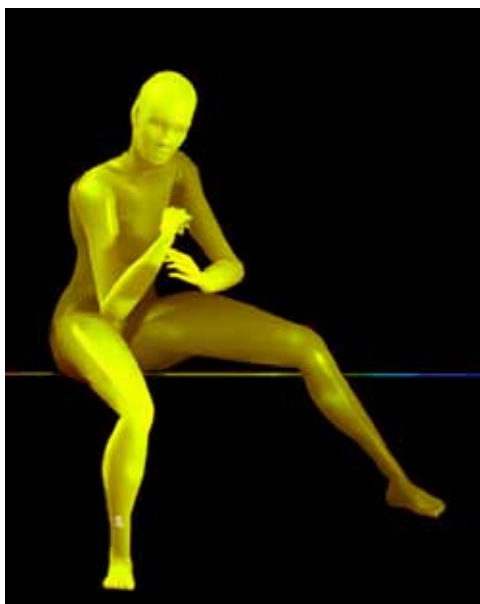
Između 16. i 18. stoljeća estetski i erotski privlačni standard odnosio se na podatno, meko, voluminozno, oblo, i za današnje kriterije, vjerojatno pretilo tijelo (Fallon, 1990). Isticanje određenih dijelova tijela, kao što su grudi, stražnjica, bokovi... s obzirom na njihovu funkcionalnu i simboličku ulogu, naglašava utilitarna svojstva

tijela koje je u povezanosti s tadašnjom ženskom ulogom u društvu u smislu majčinstva, plodnosti, ženstvenosti, seksualnosti i pasivnosti (slika 6).

Početak 20. stoljeća najavljuje se početak imperativa mršavosti, koji u pojedinim periodima dopušta izraženija prsa i bokove, ali u svakom slučaju definira standard vitkog tijela koji traje do današnjih dana, a konotiran je pojmovima samokontrole, discipline, zdravlja i privlačnosti (slika 7). Uz pozitivne procedure održavanja kulture tijela koje su bitne za približavanje tako određenom idealu ljepote tijela, javljaju se istovremeno i negativne posljedice, kao na primjer porast neprihvatljivih emocionalno-bihevioralnih reakcija koje se klasificiraju kao različiti sindromi u području poremećaja u prehrani (*anorexia nervosa, bulimia, rigorozne dijete* i sl.).

Isto tako, rezultati istraživanja pokazuju da je posljednjih godina zaokupljenosti vlastitim tjelesnim izgledom u značajnom porastu. Tako, primjerice, Thompson i sur. (1998) navode rezultate anketa provedenih 1972., 1985. i 1997., koji ukazuju na porast vrijednosti na varijabli – *nezadovoljstvo osobnim izgledom* – u prvoj i trećoj točki procjene, s 23 % na 56 % u žena, i s 15 % na 43 % kod muškaraca. Jedan od značajnih čimbenika ovakvog stava svakako predstavlja utjecaj sociokulturne sredine, te masmedija s aktualnim tumačenjem estetskih i egzistencijalnih vrednota u čovjeka (Van Vonderen, Kinnally, 2012).

Na slici 8 prikazana je moguća projekcija tjelesnog standarda u budućnosti koja odražava visoku razinu fizičke funkcionalnosti i regeneracije. To je možda “futuristička tjelesna struktura” koja, s *pripadajućim implantatima, umjetnim*

Slika 8: Bionička žena

materijalima, nadomjesnim kloniranim organima... postavlja nove zahtjeve u procesu razumijevanja i prihvaćanja samoga sebe.

Kratkim pregledom doživljaja ljudskog tijela u povijesno-društvenoj i umjetničkoj sferi može se zamijetiti veća frekvencija prikaza ženskog u odnosu na muško tijelo, što je u povezanosti i s inače kulturološki povećanim interesom oba spola prema percepciji i vrednovanju ženskih manifestnih karakteristika. Pregled literature (Fallon, 1990) također ukazuje da slika tijela ima veći utjecaj na self-koncept u ženskoj nego u muškoj populaciji; budući da žene češće u samoprocjeni uključuju fizički izgled i privlačnost, a muškarci fizičko stanje, moć i sveukupnu uspješnost.

Značajnije uključivanje doživljaja tjelesnog iskustva u self-koncept u ženskoj populaciji rezultat je ne samo duge tradicije u kojoj je tjelesni izgled bio značajna norma procjene u socijalnom kontekstu, već i zbog biološki određene spolne uloge. Naime, zbog svoje specifičnosti žensko se tijelo doživljava kao medij održavanja vrste, što zahtijeva češću perceptivnu usmjerenost na tjelesne senzacije (*mjesečni ciklus, trudnoća, rađanja, dojenje, menopauza...*), osjećaje boli i užitka koji iz njih proizlaze, održavanje dodatne higijene, kulture tijela i dr. Od žena se također češće zahtijeva prilagođavanje estetskim standardima kao što su: debljina/mršavost, obline/androginija, putenost/aseksualnost, do krajnjih postupaka koji zahtijevaju deformacije ili mutilacije dijelova tijela kao što su *klitorektomija, istezanje vrata i rastezanje usnica* u afričkim zemljama, ili *podvezivanje stopala - zlatni lotos* u Kini, te primjena brojnih intervencija iz područja estetske kirurgije (*liposukcija, lifting, umetanje silikona i drugih umjetnih implantata i sl.*) u suvremenim društvima.

Usprkos brojnim različitostima u definiranju tjelesnog ideala, gotovo u svim socijalnim sredinama i razdobljima utkana je potreba zavođenja i ostvarivanja spolnih i rodni uloga, pa se tako potiskivanje važnosti tjelesnih karakteristika u žena javlja tek povremeno i zakratko. Vrednote implementirane u arhetip Venere s pripadajućim atributima vječita su tema opstanka ženske egzistencije i oslikavaju se u svakodnevnom životu.

Prisutnost različitih kvaliteta tjelesne manifestacije koji su naglašavani u brojnim umjetničkim naporima navode na zaključak o nepostojanju jedinstvenog ideala tjelesne ljepote; on se dinamički mijenja ovisno o spoznajnim, socijalnim, ekonomskim, tradicijskim, estetskim i metaforičkim aspektima razvoja ljudske svijesti u pojedinoj kulturi. Spillman and Everington (1989) u okviru svojih studija naglašavaju da se ne mijenjaju samo idealne tjelesne karakteristike, već i asocirane bihevioralne karakteristike i crte ličnosti koje su povezane s određenim fenotipom.

Tako je, primjerice, *ektomorfnu građu*¹ u nekim prethodnim razdobljima asociiralo siromaštvo, submisivnost, povišeni neuroticizam i socijalna povučенost, dok se posljednjih godina povezuje s privlačnošću, socijalnim uspjehom i većom mogućnošću prosperiteta u različitim životnim situacijama.

Interdisciplinarno razmatranje doživljaja slike tijela, ne samo u psihološkom već i širem socijalnom kontekstu, postaje sve značajnije jer zadire u doživljaj i vrednovanje sveukupne egzistencije, pa tako negativno obilježeno naše fizičko postojanje može izazvati posljedice i na planu emocionalnog i socijalnog funkcioniranja. Naime u takvoj svjesnoj ili nesvjesnoj, intencionalnoj ili spontanjoj evaluaciji kontempliranog sadržaja – *tijela* - pridaju se afirmativna ili negativna svojstva kao npr. *lijepo, ružno, skladno, simetrično, nepravilno, bezoblično, zdravo, bolesno, snažno...*, što u okviru interpersonalnog iskustva može dovesti do stanja divljenja, zadovoljstva, očaranosti, srama, nezadovoljstva, tuge, razočarenja, malodušnosti... Procjena vlastite osobnosti koja ne ulazi u pozitivno ocijenjen vrijednosni sustav inducira smanjen osjećaj samopoštovanja i fantazme tuđih neprihvatljivih reakcija, što uvjetuje strah od neuspjeha u postizanju intrapsihičkih i interpersonalnih gratifikacija.

Rezultati znanstvenih istraživanja navode da je jedan od osnovnih čimbenika koji dovode do poremećaja doživljaja slike tijela *kulturološka socijalizacija* koja podrazumijeva internalizaciju estetsko-vrijednosnih kriterija s obzirom na određeno povijesno-kulturno razdoblje (Dobson, 2001; Spurgas, 2005; McCabe i sur., 2011). Odnosno, kako navodi Kaeaney-Cooke (2002): „Dominacija nerealističnih standarda ljepote u kulturi i socijalnoj zajednici u povezanosti s procesima kao što je internalizacija, identifikacija i projekcija može biti jedna od značajnih odrednica razvoja poremećaja doživljaja slike tijela koji, kao rigidni konstrukt, može značajno utjecati na stvaranje nepoželjnih stavove prema samome sebi.“

U procesu suočavanja s poremećajem u doživljaju slike tijela javljaju se određene *self-regulativne strategije i ponašanja*, a najčešće uključuju *mehanizme potiskivanja i negiranja, fiksaciju na određeni dio tijela*, „rituale korekcije ili uljepšavanja“, *traženje socijalne podrške ili neke druge kompenzacijske strategije* (Dobson, 2001). U okviru strategija usmjerenih na modifikaciju tjelesnog izgleda ne bi se trebalo zanemariti i povezivanje tjelesnog uljepšavanja i umjetnosti, pri čemu kao primjer možemo navesti pojavu *body-arta* u zapadnoj civilizaciji nakon Drugog svjetskog rata, premda taj trend, u svojim brojnim manifestacijama (*tetoviranje, piercing, stvaranje trajnih ožiljaka na koži, subdermalni umetci, oslikavanje tijela i dr.*) ima dugu tradiciju u brojnim primitivnim kulturama kao dio svečanih i/ili religioznih rituala. U ovom

¹ U građi tijela razlikuje se nekoliko somatotipova: *ektomorfna građa* – krhko, vretenasto i mršavo tijelo; *mesomorfna građa* – srednja tjelesna masa, „uglato“ i mišićavo tijelo; *endomorfna građa* – jači stas, višak masnog potkožnog tkiva (Furlan i sur., 2005).

kontekstu, tijelo nije samo umjetnički i estetski objekt već i medij potvrđivanja biološkog sazrijevanja, socijalnog statusa ili pripadnosti određenoj subkulturi.

Na sličan način tijelo *kao poruka* djeluje i u području izgradnje tijela tzv. *body buildinga*, gdje se planski i sustavni proces hipertrofije i definicije mišićnog sustava može tumačiti i kao pokušaj njegovanja „kulta tijela“ s naglašavanjem dimenzija osobnosti kao što su: mentalna i fizička snaga, discipliniranost, moć, kao i drugih konotacija koje su povezane s predodžbom ratnika i pobjednika.

Uz već spomenuti značajan utjecaj socijalnog i kulturološkog konteksta na doživljaj slike tijela u pojedinca (gdje pojedinac predstavlja presliku vremena u kojem živi), i sustav tjelesnog izražavanja kao i tjelesnih manifestacija određene grupe pojedinaca može se koristiti u razmatranju ideološke i organizacijske strukture određenog društva. Tako su, primjerice, u okviru *tjelesne antropologije*, antropološke studije pokazale da određene kulturološke i/ili socijalne grupe izgrađuju zaseban sustav gesti, mimike i držanja tijela, kao i specifične tjelesno orijentirane ritualne i estetske postupke. Iz tog razloga suvremeni je trend da se različite dimenzije tjelesnosti razmatraju kao konstitutivni i neizostavni element u proučavanju individualnog socijalnog ponašanja, a i šire, u analizi različitih socioloških i kulturoloških aspekata pojedinih društvenih zajednica (Mascia-Lees, 2011).

Rasprava

Na temelju analize umjetničkih prikaza ljudskog tijela mogu se uočiti određene specifičnosti koje proizlaze iz karakterističnih elemenata određenog likovnog pravca, ali su također rezultat ideološkog koncepta pojedinog razdoblja. U tom smislu dotiče se distinkcija između pojmova *doživljaj slike tijela* kao fenomena osobnog iskustva i *tijelo po sebi* kao materijalnog entiteta ljudske egzistencije i predmeta različitih rasprava u razumijevanju bitka čovjeka. U zamršenoj analizi odnosa duha i tijela razina vrednovanja tjelesne dimenzije u različitim društvenim ideologijama predstavlja osnovu za definiranje kulturno-socijalnih standarda koji posljedično utječu i na kvalitetu doživljaj slike tijela u pojedinca.

Iako je u određivanju kvalitativne dimenzije čovjek fenomen tijela tijekom svoje povijesti obično svrstavao u vrijednosno niže kategorije naspram fenomena duha, u pojedinim kulturama i povijesnim razdobljima može se zamijetiti i ideja prema kojoj um i tijelo nisu ontološki različite vrste entiteta. Može se pretpostaviti da je u ranim ljudskim zajednicama postojao odnos strahopoštovanja prema vlastitom tijelu, budući da je ono bilo, uz magijski usmjeren način mišljenja, jedini instrument za ovladavanje prirodom i misterijima svijeta.

U okviru istočnih filozofijsko-religijskih sustava (npr. *hinduizam, budizam, zen...*) također ne postoji oštra dihotomija između tjelesnih i duhovnih aspekata. Pojednostavljeno se može reći da u okviru ovih koncepata duša nije različita od tijela, već je ona njegov princip oživljavanja, prisutnost vitalnog utjecaja, daha (*prane ili pneume*). Odnosno, kako navodi Dokan (1990): „Ne samo da tijelo nije zatvor duše, instrument grijeha, nego je ono u sebi samom i po sebi sveto, zato što je ispoljavanje svemira te u njemu sudjeluje neposredno i slobodno, ono je mikrokozmos, od iste esencije, od iste strukture kao makrokozmos, kao sam univerzum... ono je materijalna manifestacija božanskog”.

Ideju dihotomije u prostoru duhovnih i tjelesnih relacija počeli su među prvima postavljati neki klasični grčki filozofi. Prema Platonu duša je nezavisnija od tijela i trajnija, i ima primat u odnosu na tijelo. Gnostici su smatrali da spolno-tjelesni svijet skriva velike smetnje, a gnostik ih mora prevladati kako bi ponovo našao savršeno jedinstvo svoje izvorne biti. Aristotel je također pretpostavljao dualizam, ali s materijalističkim naglaskom. Suprotno tome Demokrit je smatrao da postoje samo atomi i praznina. I duša je sastavljena od atoma, dakle materijalna (materijalistički monizam) (Kalin, 1987).

U srednjovjekovnih kršćanskih filozofa i teologa tijelo se tumačilo kao izvor primitivnih strasti, odnosno onog dijela čovjeka sposobnog da nadvlada ili krivo usmjeri namjere ili djelovanje duha u njegovu nastojanju da se iskupi za lažnu samostalnost započetu još prvobitnim grijehom. Suprotno takvom stavu, postavljanjem čovjeka u centar promatranja u periodu humanizma i renesanse tijelo ponovno postaje ravnopravan aspekt ljudske egzistencije. Ljudsko tijelo postaje predmet proučavanja, česta tema likovne umjetnosti, te medij užitka i ostvarenja čovjeka.

Teze o kontroli duha nad tijelom s namjerom potiskivanja tjelesnih potreba i nagonskih pulzija u cilju dosizanja transcendentnog i božanskog postale su posebno aktualne u 17. stoljeću, kada dominira mehanicistički pogled na svijet u okviru kojeg je materija (dakle i tijelo) shvaćana isključivo kao protežnost, prostornost, djeljivost, pokret. “Čovječje je tijelo stroj koji se sam pokreće, živa slika nekog *perpetuum mobile*.” – naglašava Lamettrie (Kalin, 1987). Descartes je u okviru svog mehanicističkog i racionalističkog pristupa razlikovao dvije supstancije: duh i tijelo; misleću i protežnu stvar, koje je smatrao neovisnima, a jedino se u čovjeku putem duše susreću u epifizi gdje „životni duhovi djeluju na tijelo”. Svojim promišljanjima uveo je koncept nazvan kartezijskim dualizmom. Prema Klobučar (2009): „Kartezijski se realizam preslikao na sve aspekte ljudske spoznaje i života, pritom trivijalizirajući tijelo i tjelesnost kao irelevantne aspekte ljudskog života i marginalizirajući njihovu problematiku“.

Razvoj objektivne spoznaje kroz razvoj znanosti, medicine i tehnologije doveo je do svojevrsnog napuštanja dualizma i podržavanja holističkog pristupa čovjeku, u kojem duh i tijelo predstavljaju komplementarne dijelove cjeline u čijim se kompleksnim odnosima nadilazi jednosmjerna hijerarhija. Takvom pristupu pridonijeli su i suvremeni filozofski pravci i teorije koje ponovno razmatraju fenomen tijela u ontološkoj kategoriji. U tom smislu Nancy (Harbaš, 2008) ističe pluralitete tijela, jer se samo u zajednici, kroz dodir kao izvorni kontakt, konstituira smisao ili, kako navodi Merleau-Ponty (1990): “Može se reći da je tijelo “prikriveni oblik sebebitka” ili obrnuto, da je osobna egzistencija nastavljanje i očitovanje bitka u danoj situaciji... Originalom ljudskog bitka ne mogu se smatrati ni tijelo ni egzistencija, jer svako pretpostavlja drugo, i jer je tijelo ukrućena ili generalizirana egzistencija, a egzistencija neprestano utjelovljenje.”

Sveukupna egzistencija način je percepcije, doživljaja, elaboracije, ponašanja, djelovanja, sjećanja i anticipacije u čijoj interakciji se stvaraju emocije, ideje i svijest o vlastitom postojanju. Spoznaje iz područja neuroznanosti i psihofiziologije djelomično su uspjele opisati strukturne i funkcionalne elemente svijesti o vlastitoj egzistenciji pritom povezujući tjelesne, kognitivne i psihosocijalne aspekte osobnosti. U ovom međudnosu tijelo se ne predstavlja samo kroz biološke i fiziološke funkcije, nego i kao medij emocionalnog iskustva i doživljaja sebe. U tom kontekstu Damasio naglašava i važnost fizičke granice, odnosno jedinstvenog tijela svakog pojedinca koje ga razlikuje od drugih i definira kao osobu za sebe - „jedna osoba – jedno tijelo; jedan um – jedno tijelo“. U tom kontekstu upravo određenost izgleda, tjelesnih funkcija i fizičkih granica u pojedinca daje osjećaj stabilnosti i doživljaja sebe kao uporišne točke u neprestanom svijetu promjena, odnosno prema istom autoru: „Premda, većina naših dijelova propada tijekom našeg životnog vijeka da bi bila nadomještena drugim propadljivim dijelovima, ono što dobrim dijelom ostaje isto jest konstrukcijski plan strukture našeg organizma, te unaprijed određene vrijednosti funkcioniranja njegovih dijelova... Nazovite to duhom forme i duhom funkcije.“ (Damasio, 2005). Razvoj kognitivnih znanosti analizirajući apstraktno mišljenje pridonio je također spoznajama o tjelesnom i duhovnom jedinstvu, jer ontogenetski put razvoja složenog mišljenje pretpostavlja interakciju većeg broja elemenata tjelesne (mentalne) reprezentacije, anticipaciju aktivnosti na osnovi virtualnih shema pokreta i razvoj simboličkih sadržaja u povezanosti sa značenjem pojedinih dijelova tijela (Nikolić, 1988).

Činjenice “ja sam tijelo” i “imam tijelo” date su istovremeno, kao i *realno predstavljani objekt* i *zamišljeni objekt*, što se očituje u doživljaju slike tijela definiranom brojnim parametrima kao što su: *kronološka dob, spol, fizički status, crte ličnosti, aktualni estetski kriteriji, seksualnost, prisutnost bolesti ili psihofizičke traume,*

vjera, sociokulturna sredina... Neki od tih parametara predstavljaju i osnovna pitanja osobne ljudske egzistencije, ali i vrijednosnih kategorija pojedine društvene zajednice. U međuodnosu osobnog i društvenog participira i umjetnost, jer tjelesni i egzistencijalni bitak ne opstaje sam po sebi, već je iniciran i podržavan imaginacijom, kreacijom, transcendencijom, estetičkim iskustvom i intencijom samozadovoljstva i samoostvarenja.

Prezentacija figure ljudskog tijela u nekoj umjetničkoj formi može predstavljati još jedan primjer napora ljudske svijesti da shvati misterij fenomena tijela, jer otkrivanje simetrije, harmonije i proporcije u povezanosti sa složenom tjelesnom simbolikom nadilazi "estetsko iskustvo" te potiče komunikaciju s vlastitom tjelesnošću i pripadajućim emocionalnim i bihevioralnim odgovorom u osobe. O ovim elementima piše i Kestenberg (Willke i sur., 1999) u terminima tzv. *analitičke posturologije*, objašnjavajući važnost govora tijela, kao i estetskih i vrijednosnih poruka koje mogu biti čitane iz nekog umjetničkog djela. Shodno tome, analizirajući značaj tjelesnog iskustva u cjelokupnoj egzistenciji čovjeka tendencija povezivanja prirodnih i društvenih znanosti, te filozofije i umjetnosti čini se neophodnom u pokušaju razumijevanja složenog entiteta doživljaja slike tijela.

Zaključak

Determinante koje određuju doživljaj slike tijela brojne su, stoga njihovo razumijevanje nadilazi selektivna teorijska tumačenja koja se baziraju na biološkim, kulturološkim i socijalnim (Thompson i sur., 1998; Fallon, 1990), odnosno ekonomskim elementima (Barber, 1995). No premda je utjecaj tradicijskih, naučenih i općeprihvatljivih normi nezaobilazan, ipak se u odnosu s percipiranim objektom ne mogu zanemariti i iskustvene, te latentne, simboličke i metaforičke strukture osobne svijesti i imaginacije. Upravo bi ove dimenzije, zbog nerijetko negativnog socijalno-kulturnog utjecaja, trebale biti osnova za stvaranje „osobnog estetskog ideala“ sukladnog vlastitim vrijednosnim i estetskim kriterijima. Isto tako, može se zaključiti da se u daljnjim znanstvenim i kliničkim ispitivanjima slike tijela, kao i različitih poremećaja tjelesnog doživljaja, treba uzeti u obzir cijeli niz svjesnih i nesvjesnih, individualnih i usvojenih determinanti koje definiraju tako kompleksno područje.

LITERATURA:

1. Barber, N. (1995): The Evolutionary Psychology of Physical Attractiveness: Sexual Selection and Human Morphology. *Ethology and Sociobiology*, 16, 395-424.
2. Damasio, A. R. (2005): *Osjećaj zbivanja*. Algoritam. Zagreb.
3. Dobson, K. S. (2001): *Handbook of cognitive-behavioural therapies*. Guilford Press. New York.
4. Dokan, T. Y. (1990): *Filozofija mistika*. Naprijed. Zagreb.
5. Fallon, A. E. (1990): Culture in the Mirror: Sociokultural Determinants of Body Image. *Body Images: Development, Deviance and Change*. The Guilford Press. New York.
6. Freedman, R. J. (1988): *Bodylove*. Harper & Row. New York.
7. Furlan, I., Kljaić, S., Kolesarić, V., Krizmanić, M., Petz, B., Szabo, S., Šverko, B. (2005): *Psihologijski rječnik*. Naklada Slap. Zagreb.
8. Harbaš, B. (2008): Tijela zajednice. *Filozofska istraživanja*, Vol. 28 (2), 435-440.
9. Kaeaney-Cooke, A. (2002): Familial Influences on Body Image Development, Body Image: *A Handbook of Theory, Research and Clinical Practice*, The Guilford Press, New York., 99-108.
10. Kalin, B. (1987): *Povijest filozofije*. Školska knjiga. Zagreb.
11. Klobučar, N. (2009): Humanistički orijentirana anatomija. *Čemu*, Vol. 8 (16-17), 217-223.
12. Martinec, R. (2008): Slika tijela: pregled nekih interdisciplinarnih pristupa u edukaciji, dijagnostici, terapiji i rehabilitaciji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol. 7 (1), 105-118.
13. Mascia-Lee, F. E. (2011): *A Companion to the Anthropology of the Body and Embodiment*. Wiley-Blackwell.
14. McCabe, M. P., Mavoa, H., Ricciardelli, L. A., Schultz, J. T., Waga, G., Fotu, K. F. (2011): Socio-cultural agents and their impact on body image and body change strategies among adolescents in Fiji, Tonga, Tongans in New Zealand and Australia. *Obesity Reviews*, 12 Suppl. 2, 61-67.
15. Merleau-Ponty, M. (1990): *Fenomenologija percepcije*. Veselin Masleša. Sarajevo.
16. Nikolić, S. (1988): *Mentalni poremećaji u djece i omladine*. Vol. 1. Školska knjiga, Zagreb.
17. Prstačić, M. (2002): Svjesnost o tijelu u dimenzijama somatopsihičkih, psihosomatskih i duhovnih vidova osobnosti. *Zbornik radova Znanstveno-stručnog skupa "Znanjem do izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom"*, Vinkovci, 121-121.
18. Semenzato, C. (1991): *Svijet umjetnosti*. Mladinska knjiga. Ljubljana – Zagreb.
19. Spillman, D. M., Everington, C. (1989): Somatotypes Revisited: Have the Media changed Our Perception of the Female Body-Image? *Psychological Reports*, 64, 887-890.
20. Spurgas, A. K. (2005): Body Image and Cultural Background. *Sociological Inquiry*, Vol. 75 (3), 297-316.
21. Thompson, J. K., Heinberg, L. J., Altabe, M., Tantleff-Dunn (1998): *Exacting Beauty: Theory, Assessment and Treatment of Body Image Disturbance*, American Psychology Association, Washington.
22. Van Vonderen, K. E., Kinnally, W. (2012): Media Effects on Body Image: Examining Media Exposure in the Broader Context of Internal and Other Social Factors. *American Communication Journal*, Vol. 14 (2), 41-57.
23. Wicks, R. (1999): Kant on Beautifying the Human Body. *British Journal of Aesthetics*. Vol. 39, 2, 163-179.
24. Willke, E., Hölter, G., Petzold, H. (1999): *Tanztherapie – Theorie und Praxis*. Junfermannsche Verlagsbuchhandlung, Paderborn.

Renata Martinec

Body-image in the context of culture, history and art

ABSTRACT

Body-image, that is referred to perception and evaluation of body functional, symbolic, and manifest characteristic represent important aspect of self-experience. Defining of body-image is influenced by many different factors such us: personal experience, culture, religion, tradition, closer social environment, mass-media, etc. Also, standards that are dominant in one social environment are represented in the art. The way of the human figure expression could be considered as a reflection of overall cultural and historical point of view. So, the analysis of artistic approach in the human body representation could be helpful in understanding of dominant aesthetic and value systems in some period of time. Interdisciplinary consideration of body-image, in psychological and also in wider context, become more and more interesting. One of the reasons is because a body-image phenomenon goes back to entire existence. That means that negative experience of our physical dimensions could induce different form of emotional or social disorders. This trend is growing up, especially nowadays, when strict criteria of body attractiveness with associated characteristics are defined. Mismatching of the standards which are socially demand and persons' appearance may be cause of many problems in the field of self-experience. In hat way, despite of unavoidable socio-cultural influence, defining of „own ideal standard” based on personal experience, acceptance, pleasure, and gratification as basic values of human existence should be encouraged

Keywords: body-image, culture, history, art, self-experience